

سخن مدیر مسئول

خدا را شاکریم که با تلاش دست‌اندرکاران سی‌وششمین شماره از «نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران» منتشر می‌شود. این شماره از مجله مربوط به پاییز و زمستان ۱۴۰۲ است و به‌روز شدن مجله را نوید می‌دهد.

موضوع جمعیت از هزاران سال پیش مورد توجه متفکرین، فلاسفه و صاحب‌نظران اجتماعی بوده است. هم‌چنین، بسیاری از سلاطین و حکمرانان نیز به ارائه خط‌مشی‌ها و سیاست‌های جمعیتی می‌پرداخته‌اند. با شکل‌گیری انقلاب صنعتی و از اواخر قرن هیجدهم میلادی موضوع جمعیت به‌طور فزاینده‌ای با نگرش توسعه‌ای مورد توجه صاحب‌نظران اجتماعی و اقتصادی قرار گرفت. شایان ذکر است که حتی تا اواخر قرن هیجدهم توجه به تعداد و رشد جمعیت در حالتی کلی بود. از اواسط قرن نوزدهم آمار حیاتی و وقایع و مؤلفه‌های جمعیت هم‌چون ازدواج، ولادت، طلاق، مرگ و میر و مهاجرت بطور فزاینده‌ای مورد توجه پژوهشگران جمعیتی قرار گرفت. با ورود به قرن بیستم و شکل‌گیری رشته «جمعیت‌شناسی» وقایع و مؤلفه‌های جمعیتی به تفکیک مورد مذاقه و پژوهش قرار گرفتند و نظریاتی در ارتباط با هرکدام از آنها شکل گرفت. البته هم‌چنان موضوع جمعیت و رشد آن در حالتی کلی نیز مطرح و مورد توجه بوده است.

درک و فهم تحولات جمعیتی معاصر نیاز به تحصیل و دانشجویی در رشته جمعیت‌شناسی در دانشگاه‌ها و مراکز معتبر علمی دارد. افرادی که به عنوان پژوهشگر، برنامه‌ریز و سیاستگذار وارد مباحث جمعیت و جمعیت‌شناسی می‌شود باید درک فهم عمیقی از تحولات جمعیتی معاصر داشته باشند و با «شبه علم» نمی‌توان به این امور و موارد پرداخت.

تغییر و تحولات جمعیتی دو قرن اخیر که با تقدم و تاخر در قاره‌ها و کشورهای مختلف شکل گرفته در بستر توسعه اجتماعی و اقتصادی بوده است لذا متخصصین جمعیت‌شناسی و پژوهشگران مسلط بر مباحث جمعیت‌شناسی نگرش توسعه‌ای به تحولات جمعیتی دارند. برای یک جمعیت‌شناس که به پژوهش در زمینه تحولات جمعیتی دو قرن اخیر می‌پردازد ضرورت دارد مباحثی هم‌چون انتقال جمعیتی (Demographic Transition) و انتقال ساختار سنی برایش

درونی شده و شتاب تحولات در هریک از این مراحل و چالش‌های آنها را درک کرده باشد. بنابراین تحصیل در رشته جمعیت‌شناسی و دود چراغ خوردن در راه آن، لازمه فهم و درک عمیق تغییر و تحولات جمعیت‌شناسی معاصر است. با کمال تعجب و تاسف برخی افرادی که حتی دو واحد جمعیت‌شناسی نخوانده و تحصیلات آنها در رشته‌های دیگری است، عنوان پژوهشگر جمعیتی را برای خودشان قائل می‌شوند، و حتی گاه متولی جمعیت برخی نهادها و سازمان‌های دولتی می‌گردند و می‌شود آنچه نباید بشود. البته امکان دارد برنامه‌ریزان و سیاستگذارانی که بانی طرح‌ها و تصمیماتی در ارتباط با مسائل و چالش‌های جمعیتی می‌شوند، تسلط لازم و کافی بر مباحث جمعیت‌شناختی نداشته باشند. در این صورت باید از مشاوره جمعیت‌شناسان دود چراغ خورده استفاده کنند تا طرح‌ها و تصمیمات‌شان به نتیجه رسیده و راهگشا باشد. به همین منظور در اواسط دهه ۱۳۷۰ قرار بود با مدیریت سازمان برنامه و بودجه «شورای عالی جمعیت» متشکل از برنامه‌ریزان، نهادهای دولتی مرتبط و صاحب‌نظران و متخصصین جمعیت‌شناسی و رشته‌های مرتبط تشکیل شود. متأسفانه با تغییر دولت‌ها این مهم در محاق افتاد و تحقق نیافت! نتیجه غفلت و بی‌توجهی سازمان برنامه در تشکیل شورای عالی جمعیت این شد که متولیان دولتی مسائل و چالش‌های جمعیتی، افرادی شدند که بهره‌ای از جمعیت‌شناسی نبرده‌اند. در کشور ما «علم و تخصص و کار کارشناسی مظلوم‌ترین است» و این عبارت را به دفعات در گفتار و نوشتارهای خود به کار برده‌ام و حتی به گوش عالی‌ترین مقامات هم رسانده‌ام.

باید توجه داشت اگر کسی قرار است خانه‌ای و یا مجتمعی بسازد باید امضاء مهندس ناظر رشته عمران و معماری را داشته باشد، اگر قرار است بیماری درمان شود باید امضاء پزشک یا جراح متخصص را داشته باشد، اگر قرار است طرحی یا تصمیم کلان در مورد مسائل و چالش‌های اجتماعی، اقتصادی و یا فرهنگی گرفته شود باید امضاء متخصص ذیربط را داشته باشد و این مهم در مورد مسایل و چالش‌های جمعیتی نیز مصداق پیدا می‌کند. اخیراً معاون سازمان محیط زیست در مصاحبه‌ای گفته بود «یکی از بزرگترین مشکلات محیط زیست این

است که نتوانسته دانش خود را در بین دستگاه‌های اجرایی جا بیندازد» این مشکلی است که در ارتباط با بسیاری از رشته‌های علمی، از جمله جمعیت‌شناسی، به چشم می‌خورد.

علم باوری و روح علمی لازمه پژوهشگری و پرداخت کاربردی به هر علم است. هر علمی قواعد و اصول و روش‌هایی دارد که باید به آنها تسلط و اشراف پیدا کرد و سپس به پژوهش در آن علم پرداخته شود. چنانچه اصول علمی رعایت نشود منجر به صدور نظریات و احکام مغایر با روح علمی خواهد شد. فکر و نظر و عمل باید در ارتباط تنگاتنگ با یکدیگر باشند تا صدور نظرات و احکام چاره‌ساز و راهگشا شوند.

در این شماره از مجله دوازده مقاله درج شده است. شش مقاله اول به ابعادی از مقوله‌های مرتبط با ازدواج و باروری و فرزندآوری پرداخته است. سه مقاله بعدی مذاقه در تعیین‌کننده‌های مهاجرت‌های داخلی و بین‌المللی را مدنظر قرار داده‌اند. مقاله دهم به مقایسه‌ای تطبیقی در نابرابری امید زندگی در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا پرداخته است. دو مقاله آخر هم مباحثی از شهرنشینی و شهرگرایی را مورد بررسی و مذاقه قرار داده‌اند.

فرصت را مغتنم شمرده و از همکارهای علمی زحمات ارزشمند ارائه‌دهندگان مقالات، هیأت تحریریه، داوران مقالات، ویراستاران، مدیر داخلی مجله و مسئولین اجرا و چاپ و انتشار مجله تقدیر و تشکر می‌نماید.

محمد میرزایی

مدیر مسئول